

Vlaanderen
is open ruimte

OmiA Casus 1: WATER+LAND+SCHAP

Ontwikkelen van een tool voor het verfijnen van de projectdoelstellingen en het vergroten van het draagvlak OmiA begeleidingsdag met EVALUEER_WLS tool

Auteurs:

Marlinde Koopmans, Lies Messely (ILVO), Wim Verheyden, Francis Turkelboom, (INBO), Bert Barla (VLM)

Het INBO is het onafhankelijk onderzoeksinstituut van de Vlaamse overheid dat via toegepast wetenschappelijk onderzoek, data- en kennisontsluiting het biodiversiteits-beleid en -beheer onderbouwt en evalueert.

Vestiging:

INBO Brussel
Havenlaan 88, bus 73, 1000 Brussel
www.inbo.be

e-mail:

Lies.Messely@ilvo.vlaanderen.be

Wijze van citeren:

Koopmans M., Messely L., Verheyden W., Turkelboom F., Barla B. (2019). OmiA Casus 1: WATER+LAND+SCHAP - Ontwikkelen van een tool voor het verfijnen van de projectdoelstellingen en het vergroten van het draagvlak OmiA begeleidingsdag met EVALUEER_WLS tool. Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (24). Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek, Brussel.
DOI: doi.org/10.21436/inbor.16344880

D/2019/3241/147

Rapporten van het Instituut voor Natuur- en Bosonderzoek 2019 (24)

ISSN: 1782-9054

Verantwoordelijke uitgever:

Maurice Hoffmann

OmiA CASUS 1: WATER+LAND+SCHAP

Ontwikkelen van een tool voor het verfijnen van de
projectdoelstellingen en het vergroten van het draagvlak

OmiA begeleidingsdag met EVALUEER_WLS tool

15.04.2019

Marlinde Koopmans, Lies Messely (ILVO), Wim Verheyden
Francis Turkelboom, (INBO), Bert Barla (VLM)

INHOUD

1.	Introductie Water+Land+Schap.....	2
1.1	Lange-termijn projectdoelstelling	2
1.2	Korte termijn projectdoelstelling	2
1.2.1	Welke projectfase + doelstellingen voor het komende jaar?	2
1.2.2	Welke stakeholders zijn betrokken, en mate van betrokkenheid?	3
1.3	Verwachtingen case	3
1.3.1	Waarom interesse in omgevingskwaliteit? Hoe nuttig voor het project?	3
1.3.2	Huidige kennis van ESD en IMAGO tools?	3
1.3.3	Wat zijn hun verwachtingen naar OmiA toe?	3
1.4	Objectief van samenwerking	3
2.	OmiA-traject met Water+Land+Schap.....	4
2.1	Ontwikkeling EVALUEER-tool op maat van WLS	4
2.2	Organisatie en facilitering van WLS-begeleidingsdag 2	5
2.3	Evaluatie en aanpassing van EVALUEER_WLS-tool	5
3.	Evaluatie.....	6
3.1	STAP1: Kernkwaliteiten omgevingskwaliteit	7
3.1.1	Wat is de meerwaarde van de tool?	7
3.1.2	Wat zijn punten van verbetering?	10
3.1.3	Conclusie	11
3.2	STAP 2: Ecosysteemdiensten (ESD)	12
3.2.1	Wat is de meerwaarde van de tool?	12
3.2.2	Wat zijn punten van verbetering?	13
3.2.3	Conclusie	13
3.3	STAP 3 en 4: Actornalyse en participatieplanning	14
3.3.1	Wat is de meerwaarde van de tool?	15
3.3.2	Wat zijn punten van verbetering?	16
3.3.3	Conclusie	16
3.4	Algemene observaties	16
3.4.1	Uitdagingen voor concretiseren OKw in de Vlaamse openruimtecontext	16
3.4.2	Uitdagingen voor het creëren van draagvlak	17
3.4.3	Voortgang WLS	18
3.4.4	Praktische zaken	19

1.2.2 Welke stakeholders zijn betrokken, en mate van betrokkenheid?

- Het programmateam/kennisteam: fungeert als een soort stuurgroep. Hierin zijn veel partnerorganisaties betrokken (VLM, ILVO, VMM, AWB, ANB, VITO,...)
- Ontwerpadviseurs: begeleiden de coalities inhoudelijk met het schrijven van het voorstel. Ze ondersteunen de 14 geselecteerde projecten doorheen heel Vlaanderen door hun integrerende systemische ontwerpexpertise in te brengen.

1.3 VERWACHTINGEN CASE

1.3.1 Waarom interesse in omgevingskwaliteit? Hoe nuttig voor het project?

- Water+Land+Schap (WLS) richt zich specifiek op het integreren van 3 gemodificeerde kernkwaliteiten in de projectdefinitie en het uitvoeringsproces van de 14 consortia.
- Het integreren van deze kernkwaliteiten zou moeten bijdragen tot meer geïntegreerde en lokaal gedragen landinrichtingsprojecten.

1.3.2 Huidige kennis van ESD en IMAGO tools?

Op de hoogte van OK& ESD, iets minder van IMAGO tools.

1.3.3 Wat zijn hun verwachtingen naar OmiA toe?

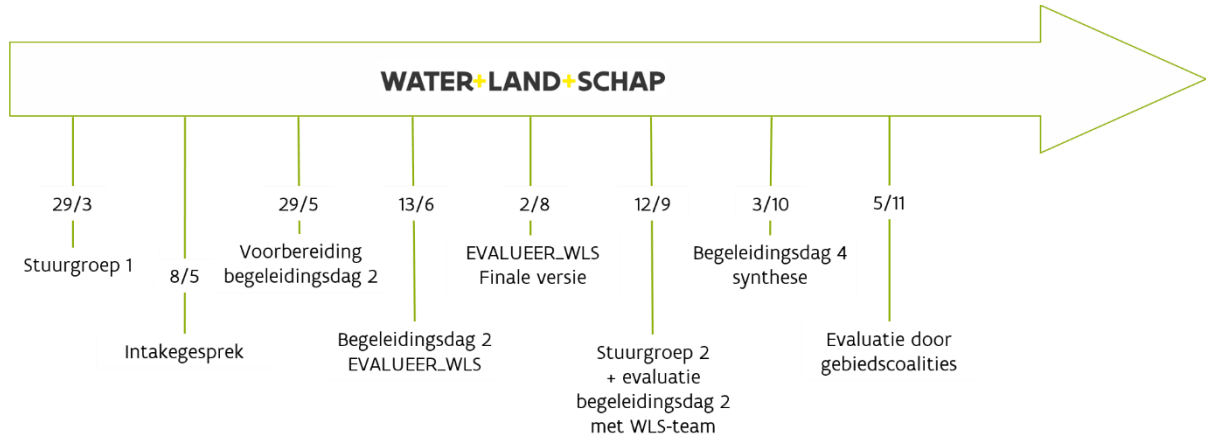
Mede invulling geven aan de begeleidingsdag op 13/06 waarop specifiek gefocust wordt op het belang van omgevingskwaliteit.

1.4 OBJECTIEF VAN SAMENWERKING

De tools en expertise beschikbaar binnen het OmiA-project inzetten om tot een concrete invulling van de begeleidingsdag te komen. Doel van deze dag bestaat eruit om oefeningen te voorzien die de concreet geplande acties van de coalities in het ruimer kader van omgevingskwaliteit plaatsen.

2. OMIA-TRAJECT MET WATER+LAND+SCHAP

Onderstaande figuur geeft een overzicht van het OmiA-traject voor Water+Land+Schap (WLS).

Figuur 1: Overzicht van het gelopen OmiA-traject

2.1 ONTWIKKELING EVALUEER-TOOL OP MAAT VAN WLS

De grootste bijdrage van het OmiA-team binnen WLS was de voorbereiding en facilitering van de tweede begeleidingsdag op 13/06/2018. Daarvoor heeft het OmiA-team de EVALUEER-tool van IMAGO aangepast en uitgebreid met een OK/ESD tool. Doel van deze tool was tweeledig, nl.:

1. Verscherpen van de doelstellingen van de consortia en deze beter integreren in de behoeften van de omgeving.
2. Kritisch nadenken over verschillende actoren die door het project worden beïnvloed en hoe deze te betrekken in het project.

Een eerste voorstel van deze tool werd toegelicht op 29/05 en daarna verder uitgewerkt in samenwerking met collega's van VLM en Architecture Workroom Brussels (AWB). Op dit moment werd ook de inhoud van de begeleidingsdag 13/06 verder voorbereid.

De EVALUEER_WLS-tool omvatte 2 cyclussen met daarin elk 2 stappen.

1. Ambities scherpstellen
 - Het koppelen van kernkwaliteiten (KK) aan de projectdoelstelling
 - Het koppelen van doelstellingen aan ESD en deze vervolgens koppelen aan de KK
2. Draakvlak creëren
 - Een actoranalyse
 - Een participatieplanning

2.2 ORGANISATIE EN FACILITERING VAN WLS-BEGELEIDINGS DAG 2

De belangrijkste doelstelling van 13/6 was om de coalities en de ontwerpadviseurs te laten kennismaken met de voorgestelde EVALUEER_WLS-tool en hen inzicht te geven in hoe ze elke stap moeten doorlopen. De bedoeling was dat elke coalitie de oefening na 13/6 verder zelf kon uitwerken in overleg met een ruimere groep van projectpartners. Alle documenten zijn terug te vinden op de [WLS-teamsite](#).

Voor de begeleidingsdag heeft het OmiA-team:

- Het materiaal voorzien om deze oefening te maken (posters met figuren en tabellen);
- De oefening praktisch uitgewerkt in een draaiboek;
- De oefening op 13/06 gefaciliteerd;
- Een inspirerend voorbeeld uit Denemarken gepresenteerd;
- Een korte toelichting gegeven over de IMAGO-toolbox.

2.3 EVALUATIE EN AANPASSING VAN EVALUEER_WLS-TOOL

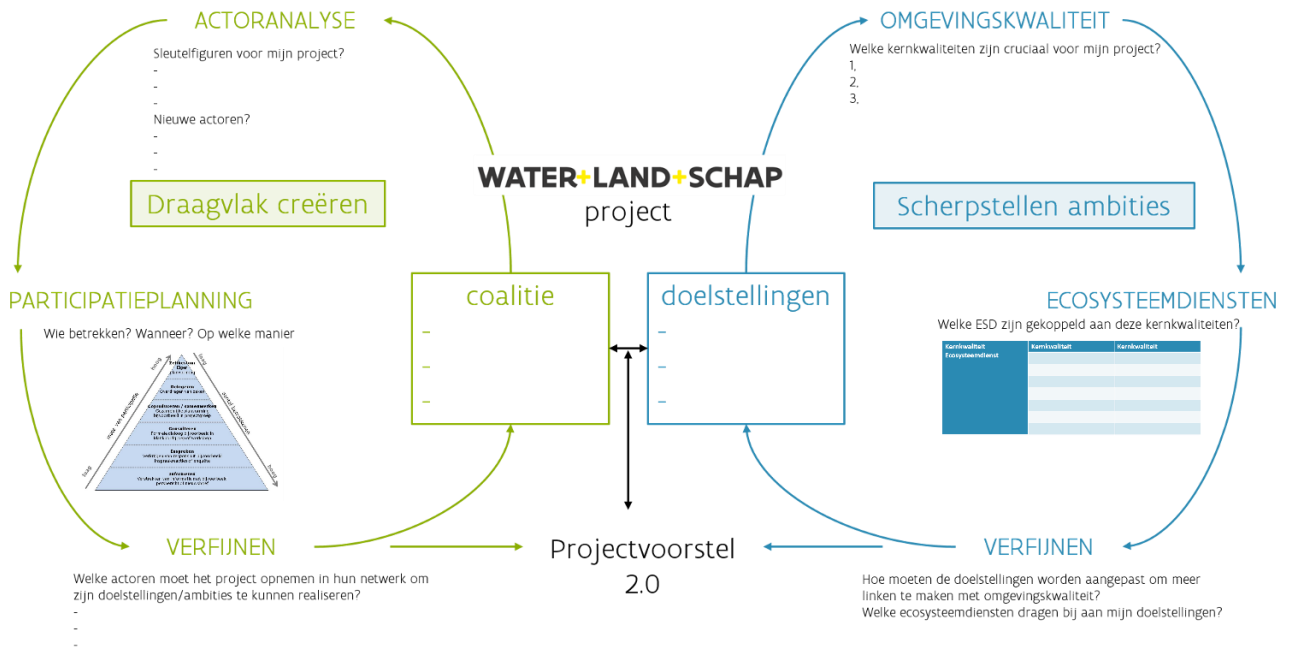
- Op basis van de feedback van de moderatoren en deelnemers aan de werkgroepen die met de EVALUEER_WLS-tool aan de slag gingen, werd het draaiboek en de sjablonen aangepast en op de WLS-teamsite opgeladen, zodat de coalities hiermee aan de slag konden gaan.
- De verslagen van de 5 werkgroepen van 13/6 werden kritisch geëvalueerd als input voor het rapport met leerbouwstenen. De resultaten van deze evaluatie werden samen met het VLM-team besproken en aangevuld op 12/9.
- Op 3/10/2018 kwamen alle WLS-gebiedscoalities samen op de laatste begeleidingsdag, waarbij elke gebiedscoalitie een presentatie gaf over de stand van zaken van het projectvoorstel. Alle projectcoördinatoren volgden hetzelfde sjabloon om hun project voor te stellen. In elke presentatie kwam aan bod hoe omgevingskwaliteit en de 9 kernkwaliteiten werden geïntegreerd in het project en hoe de gebiedscoalitie hun participatie met regionale actoren plannen in de toekomst.
- Tijdens deze laatste begeleidingsdag en via mail achteraf werd ook nog een evaluatieformulier voor de projectcoördinatoren verspreid met specifieke vragen over de EVALUEER_WLS_tool.

3. EVALUATIE

De evaluatie van het OmiA-traject voor WLS is gebaseerd op:

- de verslagen van de vijf werkgroepen op begeleidingsdag 2
- de losse reflecties en onderlinge discussies van verschillende deelnemers en facilitators
- het evaluatiegesprek met het WLS-team
- het verslag van begeleidingsdag 4
- evaluatie door gebiedscoalities

We bespreken voor elke stap in de EVALUEER_WLS-tool de meerwaarde en verbeteringspunten van de tool.

Figuur 2: Overzicht van de verschillende stappen van de EVALUEER_WLS-tool.

3.1 STAP1: KERNKWALITEITEN OMGEVINGSKWALITEIT

Figuur 3: Toetsing van de projectdoelstellingen aan de kernkwaliteiten.

3.1.1 Wat is de meerwaarde van de tool?

Identificeren van leemtes in het project

De oefening werd omschreven als een analytische benadering die gebiedswerkers stimuleerde om concrete activiteiten en ontwikkelingen binnen het groter kader van omgevingskwaliteit en de kernkwaliteiten te plaatsen. Het maken van de oefening bracht bij de verschillende werkgroepen (potentiële) leemtes binnen het project in beeld, met name de koppeling met sociale cohesie bleek vaak minder uitgewerkt te zijn.

Verscherpen en bijstellen van de doelstelling

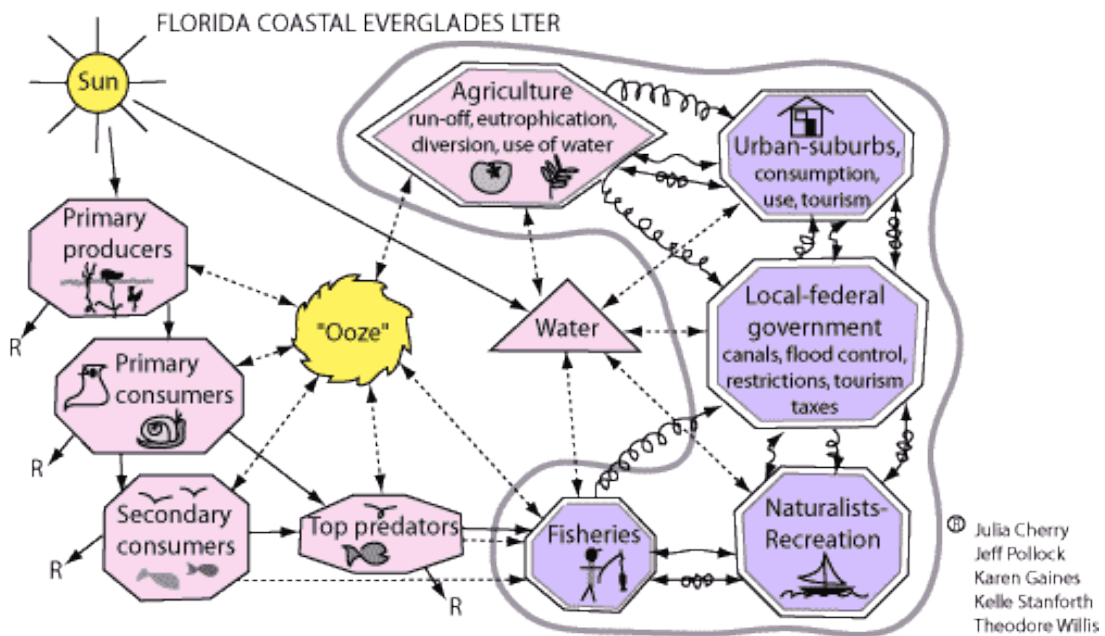
Verschillende deelnemers gaven aan dat de oefening kon helpen om de doelstellingen van hun project te verscherpen en bij te sturen. De oefening gaf hen handvaten om het project te kaderen en hielp bij het formuleren van een aantal duidelijk communiceerbare doelstellingen.

Stimuleren van systemisch denken over gebiedsontwikkeling

In sommige werkgroepen stimuleerde de oefening een discussie over het ontbreken van een systeembenadering in gebiedsontwikkeling waardoor de samenhang tussen verschillende maatregelen soms ontbrak. Een implicatie van het werken met omgevingskwaliteit was dat projectontwikkelaars een gebied

eerder als een systeem gingen benaderen. Deze systeembenadering hielp verschillende maatregelen aan elkaar te koppelen, maar tijdens de workshop was er niet genoeg tijd om de grote diversiteit en hoeveelheid aan maatregelen binnen de projecten samen te brengen tot één geïntegreerd verhaal.

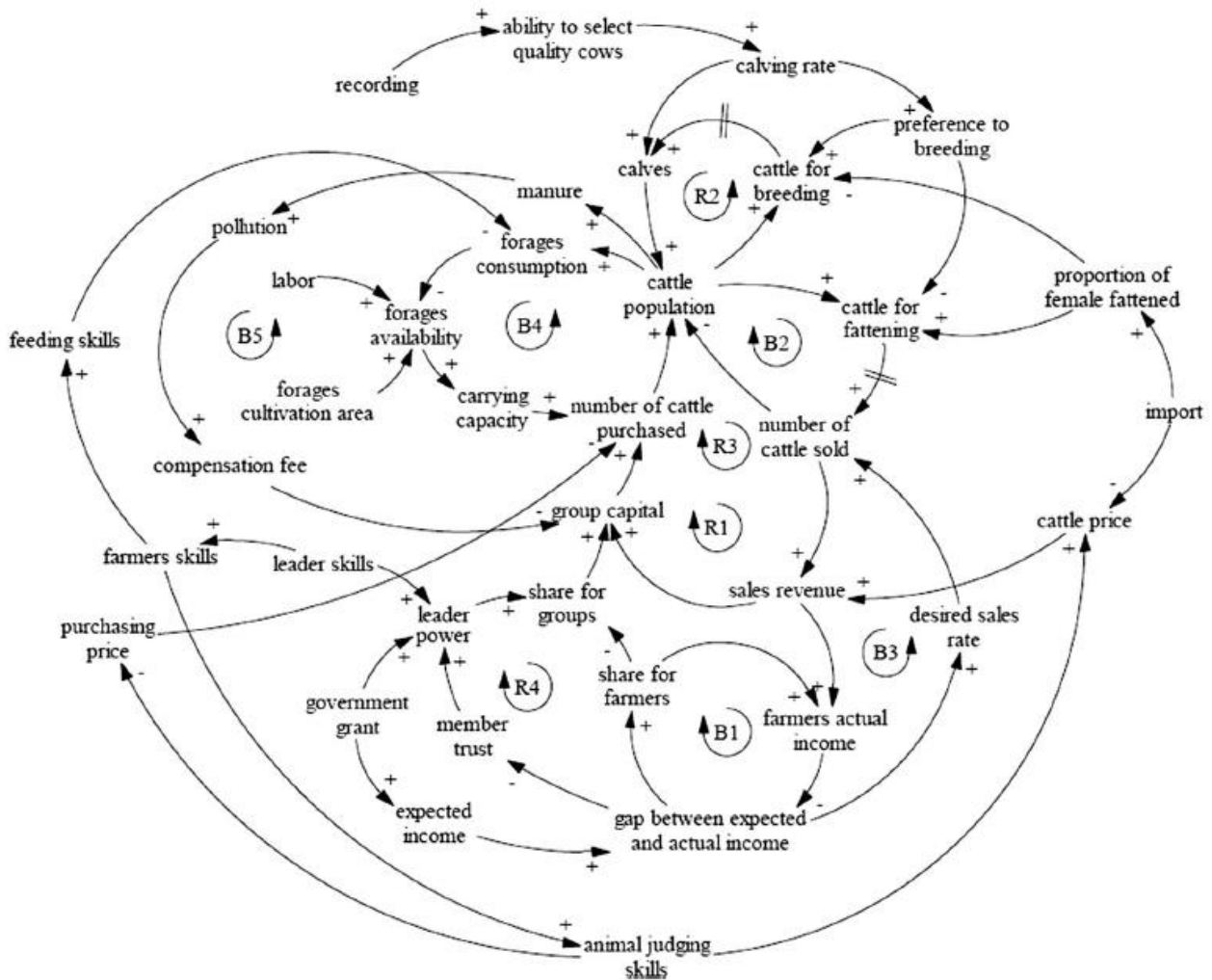
Om het systeemdenken te versterken is een koppeling naar OKw KK/ESD waarschijnlijk niet voldoende. Er moet ook gekeken worden naar stimulansen van verandering, en naar waar het landschapssysteem wenselijk naar evolueert. Hiervoor kunnen verschillende tools vanuit de systeembenadering worden toegepast: mindmaps, 'causal loop' diagrammen of syndroombenadering kunnen helpen om een systeem en de deelcomponenten in kaart te brengen. Een mindmap¹ is een diagram opgebouwd uit begrippen, teksten, relaties en/of plaatjes, geordend in de vorm van een boomstructuur rond een centraal thema. Het doel van een mindmap (figuur 4) is het inventariseren van alle aspecten van een probleem of onderwerp.

Figuur 4: Voorbeeld van een mindmap (bron: Heemskerk et al., 2003).

¹ Heemskerk, M. et al. (2003) Conceptual models as tools for communication across disciplines. Conservation Ecology 7.

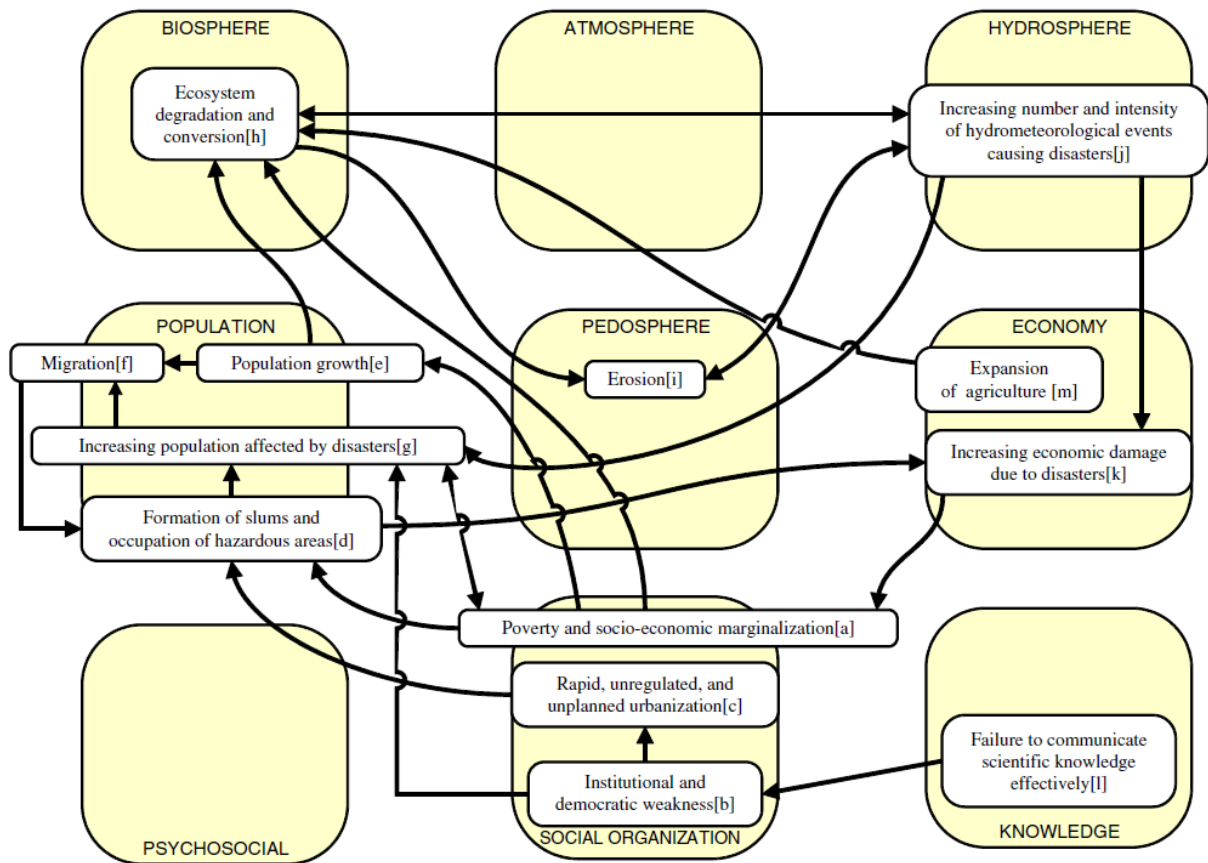
Een causal loop diagram² (figuur 5) is een tool om oorzaken, gevolgen en werking van een systeem in beeld te brengen. In zo'n diagram worden de relaties tussen de verschillende componenten van een systeem in beeld gebracht. Hierbij wordt een onderscheid gemaakt tussen versterkende en afremmende relaties.

Figuur 5: Voorbeeld van een causal loop diagram (bron: Setianto et al., 2014).

² Setianto et al. (2014) Identifying Archetypes of an Enhanced System Dynamics Causal Loop Diagram in Pursuit of Strategies to Improve Smallholder Beef Farming in Java, Indonesia. *Systems Research and Behavioral Science*. 31, 642-654.
 Ingram et al. (2015) Using causal loop diagrams for the initialization of stakeholder engagement in soil salinity management in agricultural watersheds in developing countries: A case study in the Rechna Doab watershed, Pakistan. *Journal of Environmental Management*. 152,251-267.
 Fernald et al. (2012) Modeling Sustainability of Water, Environment, Livelihood, and Culture in Traditional Irrigation Communities and Their Linked Watersheds. *Sustainability*, 4, 2998-3022

De syndroombenadering³ is een methode om vertrekend vanuit een vast kader, bestaande uit 9 componenten, het systeem onder studie en de relaties tussen de verschillende componenten in beeld te brengen (zie figuur 6).

Figuur 6: Voorbeeld van de syndroombenadering (bron: Manuel-Navarrete et al., 2017).

3.1.2 Wat zijn punten van verbetering?

Uitdaging om doelstelling en gebied beter te specificeren

Door de soms grote projectgebieden binnen WLS was het niet altijd eenvoudig om een eenduidige doelstelling te formuleren voor sommige kernkwaliteiten (KK). Zo kan bijvoorbeeld de streekidentiteit sterk verschillen binnen één gebied. Aan de andere kant zijn er problemen die eerder op grote schaal bekeken zouden moeten worden. Dit maakte het bediscussiëren van KK vaak lastig. Daarnaast zijn de 9 kernkwaliteiten van verschillend

³ Manuel-Navarrete et al. (2017) Syndromes of sustainability of development for assessing the vulnerability of coupled human – environmental systems. The case of hydrometeorological disasters in Central America and the Caribbean. Global Environmental Change 17: 207–217

conceptueel niveau (bv. 'ontsluiting' versus 'robuuste en veerkrachtige open ruimte'). Op zich kan dat geen kwaad omdat het verschillende vensters zijn om naar het landschap te kijken, maar het is belangrijk om dit bij de oefening duidelijk te kaderen. Zo kan vermeden worden dat de discussie gaat over het verschil in conceptueel niveau i.p.v. over wat de kernkwaliteit betekent voor het projectgebied.

Starten vanuit de doelstelling of vanuit de activiteiten?

De opstart van de oefening liep in veel groepen moeizaam. Er werden twee concrete suggesties gedaan:

- In plaats van de oefening te starten vanuit de doelstelling werd voorgesteld om te focussen op concrete specifieke maatregelen en deze terug te koppelen aan het groter landschapsverhaal om zo tot een overkoepelende visie te komen.
- Een ander mogelijk interessante piste is om de oefening juist iets minder concreet te maken en de vraag anders te formuleren. In plaats van: *"In welke mate dragen de doelstellingen van het WLS project bij aan de omgevingskwaliteit kernkwaliteiten"* bijvoorbeeld te starten met de vraag: *"Wat betekent het project voor de kwaliteit van het gebied?"*, *"Waar en hoe draagt het project daar aan bij?"* Op die manier fungeert deze oefening ook als kader om bijvoorbeeld blinde vlekken te identificeren. In het draaiboek dat beschikbaar is op de teamsite, hebben we daarom de startvraag aangepast. De kernkwaliteiten komen in vervolgvragen aan bod en vormen nog steeds het richtinggevend kader voor de discussie,.

3.1.3 Conclusie

De oefening werd omschreven als een tool die helpt om de vertaalslag te maken van de huidige projectdoelstelling naar een doelstelling die effectief kadert binnen de visie op omgevingskwaliteit.

Met name bij de start van een project bieden de kernkwaliteiten een mooi, holistisch & richtinggevend kader om projectdoelstellingen en –aanpak in te situeren en om projectpartners mee(r) te laten nadenken over de linken met verschillende omgevingsaspecten.

3.2 STAP 2: ECOSYSTEEDIENSTEN (ESD)

Figuur 7: ESD-kaartjes voor verfijnen van de kernkwaliteiten.

3.2.1 Wat is de meerwaarde van de tool?

ESD als brug tussen geplande activiteiten in het gebied en kernkwaliteiten

Het identificeren van ecosystemediensden binnen de projecten liep vrij vlot in de verschillende groepen. De meeste ESD waren duidelijk herkenbaar en werden gekoppeld aan de verschillende geplande activiteiten binnen de projecten. Vervolgens werden de ESD gekoppeld aan kernkwaliteiten, daarmee fungeerde ESD als brug tussen de KK en concrete activiteiten in de praktijk.

Invulling ESD afhankelijk van doelstelling

De oefening stimuleerde diverse discussies over de categorisering van ESD binnen de KK. Veel ESD werden aan verschillende kernkwaliteiten gekoppeld. In deze discussie was het belangrijk de overkoepelende gebiedsvisie en doelstellingen niet uit het oog te verliezen. Tijdens de oefening bleek dat de categorisering van de ESD afhankelijk was van de doelstelling van een project. Stond landbouw centraal dan werd de ESD 'klimaat adaptatie' gekoppeld aan de vitale economie. Maar in een project waarbij het milieu meer centraal stond, dan paste ze beter bij KK 'groen-blauwe netwerken' of 'robuuste en veerkrachtige open ruimte'.

Potentieel als tool voor communicatie landbouwers

In een aantal groepen stimuleerde deze oefening discussie over sommige landbouwpraktijken. Het gebruik van ESD creëerde mogelijkheden voor een positief 'praatplan' voor landbouwers waarbij de nadruk werd gelegd op de meerwaarde van ESD voor landbouw, zoals bijvoorbeeld natuurlijke plaagbestrijding en wateropslag

voor voedselproductie i.p.v. een focus op negatieve aspecten als erosie en biodiversiteitsverlies. Sommige deelnemers gaven dan weer aan dat de kaartjes niet geschikt waren voor discussies met landbouwers, en was er volgens hen nood aan veel concretere cijfers en bewijsmateriaal om landbouwers te overtuigen van de meerwaarde van (maatregelen ten voordele van) ESD voor hun bedrijfsvoering.

Dergelijke cijfers en materiaal⁴ waren niet voorzien tijdens de discussies van 13 juni, maar zouden kunnen meegenomen worden in toekomstige toepassingen van de tool.

3.2.2 Wat zijn punten van verbetering?

Werken met kaarten

Verschillende groepen gaven aan dat het werken met kaartenmateriaal een meerwaarde zou kunnen bieden voor een meer concretere discussie over ESD. Aan de hand van gebiedskaarten zouden bv. ook de ruimtelijke relaties tussen diverse ESD en/of lokale uitdagingen duidelijker besproken kunnen worden, hetgeen de discussie veel tastbaarder zou maken.

Formulering en afbeeldingen ESD

Daarnaast zouden de ecosysteemdiensten op de kaartjes concreter geformuleerd kunnen worden en leken de afbeeldingen niet altijd te kloppen met de tekst. De titels van de kaartjes waren nog te algemeen of te breed volgens een aantal deelnemers. Zo werd aangegeven dat ‘verbeteren van waterkwaliteit’ of ‘verbetering globaal klimaat’ veel te algemeen waren en elk nog konden opgesplitst worden in veel concretere ESD, afhankelijk van de projectdoelstelling.

Te weinig diepgang

Tot slot vonden sommige deelnemers de discussie rondom ESD te oppervlakkig, omdat er meer tijd en kennis vereist waren om de oefening goed te kunnen doen (bv. om meer inzicht te krijgen in negatieve neveneffecten van ESD, of mogelijke win-wins die zonder extra kosten gerealiseerd kunnen worden).

3.2.3 Conclusie

ESD kan een belangrijke rol spelen in het vertalen en kaderen van activiteiten naar hun rol in omgevingskwaliteit. De identificatie van ESD geeft een concrete invulling aan de kernkwaliteiten. Met name omdat ESD over het algemeen duidelijker afgebakend zijn dan KK. Vb. De KK “groenblauwe netwerken” of “veerkrachtige ruimte” zeggen niet direct iets concreet, maar de ESD “waterberging” –die bijdraagt aan beide KK- wel.

⁴ Meer algemene informatie op Vlaams niveau via bv. NARA-T-2014 of diverse thema-rapporten van INBO, ILVO, VLM, VMM, enz... of meer specifieke info op lokaal niveau via lokale studies en modellering.

Deze oefening was slechts een proeftje om mensen warm te maken om in een later stadium aan de slag te gaan met ESD. Hierdoor misten de discussies soms de nodige diepgang die vereist was voor een correcte, genuanceerde analyse van de kansen en uitdagingen voor het implementeren van verschillende ESD.

Maar het identificeren van win-wins tussen verschillende maatregelen vraagt tijd en expertise. Voor een meer gedetailleerde uitvoering van deze oefening kan men terugvallen op de ESD-kennis die aanwezig is in Vlaanderen, o.a. in de uitgebreide Natuurrapporten voor 16 ESD maar ook bij allerlei betrokken partner-organisaties (o.a. VLM, VMM, INBO, ILVO, ANB, Departement Omgeving...). Zonder deze expertise bestaat het risico dat bepaalde kansen op win-wins gemist worden (bv. potentieel van biomassa-energie uit reststromen van landbouw en landschapsbeheer), dat uitdagingen onderschat worden (bv. verdrogingsproblematiek) of dat een aantal misvattingen/vooroordelen soms herbevestigd worden door gebrek aan nuancering door een thematische expert (bv. de efficiëntie van bepaalde maatregelen). Dit kan het sociaal leerproces bemoeilijken. Het is daarom dus cruciaal om een ESD-expert mee aan tafel te hebben bij dergelijke discussies.

3.3 STAP 3 EN 4: ACTORANALYSE EN PARTICIPATIEPLANNING

Omdat de actor- en participatieoefening meestal door elkaar werd gedaan worden deze gezamenlijk besproken.

Tabel 1: Richtinggevende vragen voor de actoranalyse.

MOTIVATIE	Wie	Aandachtspunten	CONTROLE	Wie	Aandachtspunten
	<ul style="list-style-type: none"> Voor wie doen we het project? Wie wordt beïnvloed door het project? 	<ul style="list-style-type: none"> Wat is hun motivatie om mee te werken? Waarom willen ze niet meewerken? Wat zijn hun verwachtingen over het project? Welke verwachtingen kunnen niet ingelost worden? 		<ul style="list-style-type: none"> Wie neemt beslissingen over (delen van) het project en de uitvoering? 	<ul style="list-style-type: none"> Welke middelen/macht heeft deze actors? Over welk deel van het systeem heeft de actor controle? Waar heb je als projectorganisatie geen controle over en zijn er mogelijke knelpunten?
KENNIS & ERVARING	Wie	Aandachtspunten	LEGITIMITEIT	Wie	Aandachtspunten
	<ul style="list-style-type: none"> Wie moet betrokken worden omwille van hun kennis en ervaring? 	<ul style="list-style-type: none"> Welke relevante kennis en ervaring heeft deze actor? Welke hefboomen en factoren zijn cruciaal voor het resultaat maar heeft de projectorganisatie geen vat op? 		<ul style="list-style-type: none"> Wie is beïnvloed door het project maar wordt niet betrokken? Worden deze actoren vertegenwoordigd en door wie? 	<ul style="list-style-type: none"> Wat is hun belang? Wat is hun visie over de doelstelling van het project? Met welke visies moet rekening gehouden worden?

////////////////////////////////////

Figuur 8: Verschillende vormen van participatie.

3.3.1 Wat is de meerwaarde van de tool?

Evalueren van verschillende visies

Het benaderen van actoren vanuit verschillende invalshoeken, nl. motivatie, controle, ervaring en kennis en legitimiteit stimuleerde veel discussie. Landbouwers werden vaak genoemd als doelgroep en een bron van motivatie, maar bleken vaak ook een actor te zijn met veel controle binnen de projecten, ze werden dan weer nauwelijks vernoemd in discussies over actoren met kennis en ervaring. Spanningsvelden met andere organisaties zoals de provincie en private actoren werden ook aangehaald tijdens de discussies.

Identificeren van 'missing links'

Daarnaast bracht de actoranalyse in veel groepen ook interessante nieuwe actoren in beeld. Bijvoorbeeld de rol van veeartsen en hun visie en ervaring van koeien die grazen in overstromingsgebieden. Ook kwamen nieuwe private actoren in beeld, zoals de diepvriesindustrie en voederfabrikanten die bepaalde eisen opleggen aan de landbouwers m.b.t. beheer en kleine landschapselementen. Maar de deadlines binnen het WLS-traject voor de projecten waren meestal te kort dag om deze actoren nog actief te betrekken voordat het finale voorstel moest worden ingediend.

3.3.2 Wat zijn punten van verbetering?

Nood om te starten vanuit een duidelijke en concrete doelstelling

In een enkele groep bleken de vragen niet zo evident. “Voor wie doen we het project?” Werd geherformuleerd naar: “Wie moet er betrokken worden?”. Dit gaf aan dat wanneer de inhoud van ‘het project’ niet duidelijk of concreet genoeg was, het lastig werd om hierover te discussiëren. Een andere groep had daarom een concrete vraag geformuleerd: “Hoe kunnen we best een vismigratieknelpunt oplossen waar het land van 30 boeren bij betrokken is?” Hierop volgde een goede discussie over verschillende manieren om landbouwers te betrekken/motiveren.

3.3.3 Conclusie

De discussies tijdens de oefeningen benadrukten dat participatie een lang, contextueel en persoonsgebonden proces was. Een actoranalyse is niet enkel van belang bij aanvang van een project, en een herhaling van de oefening kan zeker een meerwaarde opleveren, om missing links en nieuwe actoren te identificeren. Ook de volgende stap is cruciaal, namelijk onder welke vorm van participatie deze actoren meegenomen worden in het proces.

Deze twee oefeningen waren bedoeld als aanmoediging om te experimenteren met nieuwe vormen van participatie en het betrekken van ongebruikelijke actoren. Voor de meeste projecten binnen WLS bleek het echter te kort dag en zag men geen ruimte om hier nog mee aan de slag te gaan om met deze actoren in dialoog te gaan en hun input mee te nemen bij de verdere uitwerking van het projectvoorstel, dat in oktober 2018 moest afgerond zijn. Dit zou echter wel mogelijk kunnen zijn in de toekomst, bij de verdere uitwerking en uitvoering van de projecten. Het WLS-programmateam zou de gebiedscoalities hierbij kunnen motiveren en ondersteunen tijdens het vervoltraject, zodat ze meer en verder inzetten op het versterken van het draagvlak voor hun projecten.

3.4 ALGEMENE OBSERVATIES

3.4.1 Uitdagingen voor concretiseren OKw in de Vlaamse openruimtecontext

De versnipperde institutionele context

Wanneer er gewerkt wordt rondom omgevingskwaliteit krijg je te maken met verschillende beleidsniveaus en sectoren (het resultaat van systeemdenken). In de werkgroepen werd duidelijk dat een versnippering van verantwoordelijkheden een grote uitdaging vormen voor het doorvoeren van integrale doelstellingen en aanpak. Ook zijn er verschillende belangen en tegenstrijdige behoeftes. “Generieke instrumenten gebiedsgericht inzetten is moeilijk. Bijv. erosie komt voor in ons gebied, maar is niet prioritair op Vlaams niveau; middelen en capaciteit gaan hoofdzakelijk naar de meest urgente gebieden.”

Zoeken naar de balans tussen wat je wilt en wat je kan verwezenlijken op terrein

De zoektocht naar een balans tussen overkoepelende doelstellingen en concrete maatregelen kwamen meermaals aan bod. Enerzijds ontbreekt vaak de koppeling van maatregelen naar een duidelijke

////////////////////////////////////

toekomstvisie. Voor veel deelnemers was het lastig om daadwerkelijk vanuit die praktijk los te komen en te discussiëren over het overkoepelend plaatje. Anderzijds stelde iemand dat: *“Er veel mooie gebiedsvisies zijn geschreven, maar de praktijk nu eenmaal anders ligt”*. In verschillende groepen stelden deelnemers de vraag hoe je doelstellingen (creëren van groenblauwe netwerken, verbeteren van waterkwaliteit) binnen het huidige beleidskader krijgt gerealiseerd. Men gaf aan dat projecten op dat vlak veel van elkaar konden en wilden leren over hoe zij met deze balans omgaan in hun praktijk. Dit was dan ook een belangrijke meerwaarde van de begeleidingsdag en mogelijk ook van het project Water+Land+Schap als geheel.

3.4.2 Uitdagingen voor het creëren van draagvlak

Schaal van het projectgebied

Actoren zijn meestal zeer context gebonden. Een gebied of doelstelling kan daarom te groot en/of te breed zijn, waardoor het moeilijk is om specifieke behoeften te identificeren. Het zou kunnen helpen om in plaats daarvan per deelgebied, of specifiek voor een activiteit deze oefening uit te voeren. Dit is afhankelijk van het project en de doelstelling.

Ongebruikelijke actoren betrekken

Er is op dit moment een sterk ontwikkeld netwerk van actoren die gewend zijn om samen te werken, en elkaar snel weten te vinden. Deze ongebruikelijke actoren blijven daarom makkelijk uit beeld. Een voorbeeld zijn de voedselverwerkende bedrijven die bepaalde eisen stellen aan de landbouwers voor de teelt van gewassen, met een impact op het landschap. Zo komt het geregeld voor dat deze bedrijven vragen om bomen rond een akker of andere kleine landschapselementen te verwijderen. Voor VLM zou het interessant kunnen zijn om hier apart- met zijn gebiedswerkers- eens over na te denken. Wie blijven er vaak uit beeld? Waarom? Hoe zouden we hen kunnen betrekken? Dit kan de samenwerking op lokaal niveau wellicht bevorderen/versnellen.

Rol van landbouwers

In de verschillende werkgroepen werd er veel gesproken over de rol van landbouwers. Onderstaand een drietal thema's of bottlenecks die naar voren kwamen tijdens de oefeningen.

- Uit de discussie blijkt dat in veel gevallen de landbouwers geen vragende partij zijn, maar wel de enigen zijn die ingrepen kunnen uitvoeren op het terrein. Deze constatering beperkt vaak de manoeuvreerruimte voor evt. open participatieve samenwerking.
- Er heerst veel wantrouwen tussen landbouwers en organisaties die actief zijn in de open ruimte, maar ook tussen landbouwers onderling. Daarom wordt er veelal gekozen voor een individuele benadering, dit bevordert echter niet een integrale gedragen gebiedswerking.
- De door de werkgroepen geïdentificeerde behoeftes van landbouw zijn zeer sterk economisch georiënteerd, maar gaan daarom niet alleen over productie. Er is een grote nood aan het zoeken en berekenen van win-wins als gevolg van nieuwe landbouwpraktijken.
- Keuzevrijheid van de landbouwer over het kiezen van beheersmaatregelen en de implementatie ervan is vaak beperkt, terwijl de landbouwer als ondernemer vaak erg gesteld is op autonomie en keuzevrijheid.

- Landbouworganisaties hebben veel macht, maar verdedigen niet altijd het belang van de lokale landbouwer. Deze organisaties zouden daarom ook het belang en de mogelijkheden van OK moeten leren kennen en waarderen.

Op basis van de observaties tijdens de discussies op de begeleidingsdag formuleren we hier drie aanbevelingen die het betrekken van landbouwers kunnen verbeteren.

Een eerste aanbeveling is om voldoende tijd te nemen om de landbouwers in het gebied goed te kennen en begrijpen. Wie zijn de landbouwers? Wat zijn hun activiteiten in het gebied? Wat zijn hun toekomstperspectieven? Wat is hun visie op de problematiek? Wat zijn voordelen voor de landbouwers van een robuuste waterloop? Om dat te achterhalen is rechtstreeks contact met de landbouwers in het gebied, zowel via individuele gesprekken als groepsgesprekken cruciaal.

Daarnaast is het landbouwsysteem in kaart brengen nuttig. Een landbouwer functioneert immers in een breder systeem met verschillende andere actoren en factoren die invloed uitoefenen op het handelen van de landbouwer, bijvoorbeeld de verwerkende industrie, landbouworganisaties en landbouwadviseurs. Externe factoren die het gedrag van de landbouwer mee bepalen, zijn de weersomstandigheden of bepaalde planningsprocessen. Het is daarom ook nuttig inzicht te krijgen in het landbouwsysteem in het gebied om beter te begrijpen waarom een landbouwer bepaalde beslissingen neemt.

Een derde aandachtspunt is het zoeken naar win-win situaties met de landbouwers. Deze laatste zullen in veel gevallen aangesproken worden om maatregelen op het terrein uit te voeren of bepaalde wijzigingen door te voeren in hun bedrijfsvoering. Ook andere actoren in het gebied hebben baat bij het oplossen van bepaalde problematieken. Dit kunnen economische voordelen zijn, bijvoorbeeld voor een drinkwaterwinbedrijf door een verbeterde waterkwaliteit, maar ook voordelen voor de landbouwsector, zoals een beter imago, wat positief is voor verschillende actoren binnen het landbouwsysteem. Het kan dus de moeite waard zijn om te zoeken naar hoe die andere actoren ook mee (financieel) kunnen instaan voor het ondersteunen van landbouwers bij het uitvoeren van de gewenste maatregelen.

3.4.3 Voortgang WLS

Kaderen van de projectvoorstellen

Het WLS programmateam stelde bij de oproep drie aangepaste kernkwaliteiten als randvoorwaarden voor de projectvoorstellen: een robuust watersysteem nastreven, duurzame voedselproductie voorzien en een kwaliteitsvol landschap ontwikkelen. De geselecteerde gebiedscoalities gaven in hun voorstel dan ook aan hoe ze via hun project deze kernkwaliteiten in hun gebied zouden versterken. Veel projecten binnen WLS waren echter ook onderdeel van een groter project in een gebied. Desondanks hadden meerdere groepen geen duidelijke toekomstvisie voor het gebied.

In het kader van WLS lijkt het daarom zinvol dat de gebiedscoalities in het projectvoorstel ook een toelichting opnemen van de conceptuele samenhang van het WLS project binnen de gebiedsvisie of het grotere gebied. Deze koppeling helpt bij het vertellen van het integrale verhaal aan belanghebbenden en om de samenhang van verschillende ingrepen te benadrukken.

3.4.4 Praktische zaken

Timing van de oefening

Bij sommige projecten waren de doelstellingen al heel scherp en duidelijk geformuleerd en vastgelegd, en deze denkoefening werd daarom als weinig behulpzaam gezien (wegens te laat). De timing van dit type oefening (zowel toetsing aan kernkwaliteiten als actoranalyse) is daarom heel belangrijk. Veel groepen hadden reeds een grondige actoranalyse uitgevoerd. In andere groepen was er weinig ruimte en tijd om nog nieuwe actoren te betrekken. Kortom, voor een innovatieve aanpak in het benaderen en betrekken van actoren is er meer tijd nodig.

Voor het integreren van OK in de werking van VLM adviseren we daarom om deze oefening voor het eerst te laten plaatsvinden bij de verkennende fase. Zo is er nog ruimte om nieuwe actoren te betrekken bij lange termijnprojecten als bijvoorbeeld LIR. Ze kan dan later –ter controle- herhaald worden.

Methode

Op de begeleidingsdag werkten we met de intervisiemethode. Bij deze methode is er één informant die zijn case presenteert, de andere cases stellen vragen aan de informant. Deze methode werd door sommige informanten ervaren als een ondervraging of zelf beoordeling van hun project waarvoor ze verantwoording moesten afleggen, wat soms een minder aangename en minder open sfeer creëerde. Bij herhaling van deze oefening in dezelfde opstelling, dus met meerdere cases samen, wordt er best meer aandacht gegeven aan de context van de oefening om te vermijden dat de informant zich geïsoleerd voelt. In het draaiboek dat ter beschikking is gesteld van de gebiedscoalities, is deze intervisiemethode weggelaten. Dit draaiboek is opgemaakt voor gebruik binnen één gebied en voor één specifiek project, waarbij de deelnemers bij aanvang geïnformeerd zijn over het project.

Capaciteit voor faciliteren EVALUEER_WLS met gebiedscoalities

Een belangrijk aandachtspunt is dat de meerderheid van de projectcoördinatoren aangeeft zich niet voldoende ervaren te voelen om zelf met de tool aan de slag te gaan. De projectcoördinatoren gaven aan dat het succes van zo'n oefening volgens hen afhangt van de ervaring van de gespreksleider om de discussies te faciliteren en modereren. Dit vereist extra, specifieke competenties die niet alle projectcoördinatoren hebben. Er is een vraag voor meer individuele begeleiding van de gebiedscoalities, niet enkel om de kwaliteit van moderatie te verhogen, maar ook om de andere gebiedsactoren te overtuigen van het nut van deze oefening.

